

O. Ващук,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

СЛІДЧИЙ ЯК ВЕРИФІКАТОР ДОСТОВІРНОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Традиційні методи пізнання та підтвердження достовірності криміналістичної інформації не завжди працюють або працюють не в повному обсязі. У цьому аспекті увагу до себе привертає слідчий як особа, що верифікує криміналістичну інформацію на досудовому розслідуванні, де процес верифікації заснований на вивченні зовнішніх і внутрішніх психофізіологічних, вербальних і невербальних проявів учасників розслідування. Аналіз судово-слідчої практики та наукової літератури надасть можливість виділити та охарактеризувати специфічний механізм перевірки достовірності криміналістичної інформації на досудовому розслідуванні.

Дослідженням загальних та окремих питань досудового розслідування присвячені роботи таких вчених, як Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша, Р. С. Бєлкін, В. А. Журавель, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, В. П. Колмаков, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. Г. Лукашевич, В. В. Тіщенко, П. В. Цимбал, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько, Б. В. Щур та інші.

Метою статті є теоретична розробка однієї із форм діяльності слідчого як верифікація достовірності криміналістичної інформації на досудовому розслідуванні.

Органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство, є слідчі підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів державного бюро розслідувань [1].

Досудове розслідування здійснює слідчий вище перелічених органів од-

ноособово або слідчою групою. Слідчий органу досудового розслідування несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій, і при цьому він є самостійним у своїй діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Відповідно до ч. 5 ст. 40 КПК України органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого [1].

Кримінальний процесуальний кодекс України надає слідчому право:

- самостійно починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України;
- проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК України;
- доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;
- призначати ревізії та перевірки;
- звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;
- повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру;
- за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

— приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності відповідних підстав [1].

Досудове розслідування — пізнавальний процес, який здійснюється у рамках кримінального процесуального поля, де доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку. Тобто «докази можуть бути одержані тільки за допомогою засобів доказування, поза ними вони не можуть фігурувати в кримінальному процесі» [2].

В процесі розслідування слідчий проводить процесуальні (закріпліні в КПК України) і непроцесуальні дії (незакріпліні в КПК України). Саме КПК України визначив, що процесуальними джерелами доказів є:

- показання;
- речові докази;
- документи;
- висновки експертів [1].

Дані, що перевіряються, належать до минулої події, тому слідчий при розслідуванні злочинів шукає джерела інформації, які збереглися в теперішньому. М. В. Салтевський вважає, що джерелами інформації є об'єкти живої, неживої природи і люди, які були учасниками події злочину і відображали його у вигляді ідеальних слідів пам'яті і в такий спосіб стали джерелами інформації про раніше вчинений злочин [3].

На досудовому розслідуванні об'єктом верифікації є функціональна сторона противоправної діяльності, тобто система дій та відносин, з яких складається криміналістична інформація.

Механізм перевірки достовірності криміналістичної інформації як складна динамічна система включає:

- суб'єкта, який надає інформацію, його відношення до цих даних і наслідків надання цієї інформації;
- суб'єкта, який її сприймає та верифікує;
- об'єкт верифікації;
- предмет верифікації;
- спосіб надання або приховання даних;

— спосіб фіксації та дослідження отриманих даних;

— результат.

Предметом верифікації на досудовому розслідуванні є закономірності збору, фіксації, дослідження, оцінки та використання криміналістичної інформації і механізм її перевірки на основі пізнання їх спеціальними методами та прийомами розслідування злочинів.

Згідно з ч. 1 ст. 94 КПК України слідчий за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтуються на всебічному, повному й неупередженному дослідженні всіх обставин кримінального провадження, оцінює кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів — з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Тобто при оцінці достовірності доказу слідчий виступає у ролі верифікатора даних щодо події злочину, її окремої обставини.

Варто надати визначення наступних категорій для подальшого їх використання:

1. Загалом під верифікацією слід розуміти перевірку і спосіб підтвердження за допомогою різних доказів будь-яких даних. У перекладі з лат. верифікація: verus — «істинний», facere — «робити». Віденський гурток одним із перших надав наступне визначення: верифікація — це процес перевірки істинності за допомогою доказів, теоретичних положень, алгоритмів, програм і процедур шляхом їх зіставлення з еталонними або емпіричними даними, алгоритмами та програмами [4]. С. В. Синцин, М. Ю. Малютін вважають, що верифікація — це підтвердження відповідності кінцевого продукту визначенним еталонним вимогам [5]. Верифікація також вживається в різних контекстах:

— у науці верифікацію називають способом підтвердження гіпотези дослідження за допомогою спеціальних методів;

— у виробництві верифікацією називають процедуру підтвердження відповідності отриманого продукту зразкам і вимогам;

ПРОБЛЕМИ ТА СУДЖЕННЯ

— у програмуванні верифікацією називають доказ правильності чи неправильності програми за допомогою лише формальних методів, таких як символічне виконання, абстрактна інтерпретація та ін. [6];

— у криміналістиці верифікацією слід назвати спеціальну методику виявлення, фіксації, дослідження неправдивих даних.

2. Термін «достовірність» має різні значення і застосовується у філософії, теорії судових доказів, гносеології, логіці, теорії ймовірностей, психології, природознавстві та інших областях. Єдиного визначення терміна не існує, хоча власне визначення давали багато відомих вчених (Г. Гегель, І. Кант, Г. Лейбніц, І. Фіхте та інші). Тут варто говорити о достовірності в розрізі різних знань:

— у філософії достовірність, як «один із способів існування істини «для нас», при якому збіг відповідності між пізнанням і об'єктом і знання цієї відповідності... виступає для об'єкта як до-конечно встановлене» [7];

— у соціології «достовірність — характеристика якості дослідження, відповідність зроблених висновків справжньому стану об'єкта, що вивчається. Достовірність результатів залежить від надійності даних і правильності теоретичних висновків» [8];

— у логіці достовірність часто виступає синонімом поняття «істина» і характеризує безспірне, твердо обґрунтоване і доказове знання;

— у теорії судових доказів під істинністю розуміється відповідність знань реальному стану справ, а під достовірністю — тільки переконаність в цій істинності [9];

— у природознавстві під достовірністю розуміється якесь судження, емпірично підтверджene спеціальними експериментами або суспільною практикою [10];

— у теорії ймовірностей достовірність означає впевненість у правильності оцінки ймовірності настання тієї чи іншої події, висловлюючи ступінь знань про чинники, які можуть сприяти чи перешкоджати їого наступу [11].

На досудовому розслідуванні слідчий досліджує різні види криміналістичної інформації, в тому числі невербальну, джерелом якої є людина. Під невербалньою інформацією слід розуміти систему даних особистого характеру про соціальні, психологічні, фізіологічні і інші властивості учасників кримінального провадження, одержані безпосередньо за допомогою немовніх засобів спілкування. Саме доказове значення має інформація, що сприйнята, зафікована, впорядкована, відображенна мовними засобами, тобто вербально, можливо з використанням технічних засобів і пристосувань, з метою встановлення істини, викриття і притягнення до відповідальності винних. Тобто згідно з чинним законодавством України неверbalна інформація (емоційно-психологічні реакції особи, викликані зовнішніми і внутрішніми, суб'єктивними і об'єктивними чинниками) не підлягає фіксації у процесуальному документі на досудовому розслідуванні. Така інформація лише тоді буде мати доказове значення як носія інформації, коли в Кримінальному процесуальному кодексі України буде встановлено, що фактичні дані (тобто докази) встановлюються показаннями учасників кримінального провадження мовними засобами спілкування зі змістовним навантаженням невербальної комунікації.

Процесуальним засобом збирання та перевірки доказів є проведення слідчих дій, спрямованих на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Підставами для проведення слідчої дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети [1]. Фіксація ходу і результатів слідчої дії є одним з етапів проведення слідчої дії та елементом процесу збирання доказів. Слідчий після проведення слідчої дії та / або під час неї має можливість верифікувати всю ту криміналістичну інформацію, яку він отримав. Тобто на досудовому розслідуванні він постійно стикається з необхідністю встановлення достовірності, що спонукає його на пошук і впроваджен-

ня нових методів і прийомів усунення неправди та встановлення і доведення істини.

Закономірним в цьому випадку є винкнення протидії, коли має місце надання недостовірної інформації, а саме неправдивої з боку будь-якого учасника кримінального провадження. На що слідчий зобов'язаний відреагувати наступним чином: верифікувати дані та довести істину щодо злочину, окрімих його обставин.

Варто зазначати, що надання неправдивих показань — не легка справа для будь-якої особи. Не кожна особа здатна надати неправдиві показання на належному рівні сприйняття іншою і відсутності з її боку підозри щодо її достовірності. В процесі обмірковування і побудови моделі своїх неправдивих показань особі доводиться виконувати набагато більше розумових операцій з постійною фіксацією своєї уваги на інформації, що ґрунтуються на обмані. Відбувається процес роздвоєння свідомості особи, де виникає дисбаланс між правою і неправдою, порушується психічна гармонія особистості, підвищується напруга процесу запам'ятовування, як результат — ускладнення адекватного сприйняття, осмислення, відображення подій, оскільки штучно створені асоціації збільшують уявну пам'ять за короткий термін. Саме з цими психологічними процесами повинен бути ознайомлений слідчий для вирішення завдань, які ставить перед ним законодавець.

Неправдиві показання на досудовому розслідуванні створюють несприятливу ситуацію, як результат — це одна з форм протидії слідству, а боротьба з нею залежить від того, наскільки слідчий опанує психологічними закономірностями учасників кримінального провадження та зуміє проникнути в їх мотиваційну сферу з метою одержання істинних даних. Для цього слідчий повинен володіти комплексом інформації про психологічні, біологічні, фізіологічні, соціальні, суспільні, моральні характеристики усіх учасників провадження.

Для досягнення поставленої мети (верифікація достовірності криміналіс-

тичної інформації на досудовому розслідуванні) слідчий буде використовувати прийоми верифікації, спрямовані на:

- викриття неправди;
- недопущення неправди в показаннях;
- усунення наслідків надання неправдивих даних.

Вибір слідчим конкретних тактичних прийомів верифікації на досудовому розслідуванні буде залежати від:

- злочину;
- особливостей кримінального провадження;
- особи злочинця;
- предмета посягання;
- особи потерпілого;
- кола обставин, що підлягають встановленню;
- слідчої ситуації, ін.

В процесі застосування прийомів верифікації завданнями слідчого буде також з'ясування причин та умов, що породжують неправдиве відтворення дійсності, визначення якісно-кількісного співвідношення між достовірним і недостовірним.

Як результат, виникає думка, чи не є верифікація дієвим методом перевірки достовірності криміналістичної інформації, що становить індивідуальну інформаційну взаємодію його учасників, в якій реалізується діяльність слідчого щодо встановлення істини у кримінальному провадженні? Але це твердження викликає сумнів. Тому що верифікація інформації в криміналістиці — це спеціальна методика виявлення, фіксації, дослідження неправдивих даних, що включає в себе систему наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій, що забезпечують встановлення істини у розслідуванні злочинів.

Звичайно в прямій залежності від наявності теоретичних проблем систематизації та удосконалення універсальних тактичних прийомів у криміналістиці знаходяться прийоми верифікації достовірності криміналістичної інформації. Саме це потребує подальшого дослідження та впровадження у практичну діяльність слідчого.

ПРОБЛЕМИ ТА СУДЖЕННЯ

Таким чином, слідчий перевіряє достовірність криміналістичної інформації на досудовому розслідуванні, ґрунтуючись на всебічному, повному й неупередженному дослідженні всіх обставин події, за власним внутрішнім переконанням, оцінюючи кожний доказ з точки зору належності, допустимості, а їх сукупність — з точки зору достатності і взаємозв'язку для прийняття процесуального рішення.

Ключові слова: слідчий, верифікатор, достовірність, криміналістична інформація, досудове розслідування, невербальна інформація.

У статті досліджується діяльність слідчого на досудовому розслідуванні при верифікації достовірності криміналістичної інформації щодо події злочину, окремих її обставин. Вивчаються категорії «верифікатор», «достовірність», «механізм перевірки достовірності криміналістичної інформації», «об'єкти верифікації». Проведено аналіз окремих положень КПК України. Встановлено основні проблеми по виявленню недостовірних даних на досудовому розслідуванні та визначено шляхи їх розв'язання.

В статье исследуется деятельность следователя на досудебном расследовании при верификации достоверности криминалистической информации о событиях преступления, отдельных его обстоятельств. Изучаются категории «верификатор», «достоверность», «механизм проверки достоверности криминалистической информации», «объекты верификации». Проведен анализ отдельных положений УПК Украины. Установлены основные проблемы по выявлению недостоверных данных на досудебном расследовании и определены пути их решения.

The article examines the activities of the investigator at the pre-trial investigation in verifying the reliability

of forensic information about crime, its particular circumstances. We study the category «verifier», «reliability», «and mechanism validation of forensic information», «objects of verification». The analysis of certain provisions of Ukraine. Determined based on the problem of inaccurate data on the pre-trial investigation and identified solutions.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». — Х. : Одіссея, 2012. — С. 23, 24–25, 47, 117.
2. Советский уголовный процесс / под общ. ред. М. И. Бажанова и Ю. М. Грошевого. — 2-е изд., доп. — К., 1983. — С. 115–116.
3. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М. В. Салтевський. — К. : Кондор, 2006. — С. 323.
4. Апель К. О. Трансформация философии / К. О. Апель. — М. : Логос, 2001. — С. 35.
5. Синицин С. В. Верификация программного обеспечения / С. В. Синицин, Н. Ю. Налютин. — М. : БІНОМ, 2008. — 368 с.
6. Що таке верифікація? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://onlinenews.rv.ua/navchannya/scho-take-verifikatsiya>.
7. Философская энциклопедия. Т. 2 / Л. Ф. Ильчев. — М., 1983. — С. 55.
8. Практикум по прикладной социологии / под ред. Б. В. Князева, Н. И. Дряхлова, В. Я. Нечаева. — М. : Изд-во Моск. ун-ва, 1987. — С. 63.
9. Шаламов М. П. Теория доказательств / М. П. Шаламов. — М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1960. — 350 с.
10. Лехнер Е. А. Философия и современное природоведение / Е. А. Лехнер. — М., 1964 — 280 с.
11. Сеньо П. С. Теорія ймовірностей та математична статистика : підручник / П. С. Сеньо. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К. : Знання, 2007. — С. 291.